

scientist is instructive for the modern generation of young researchers in the context of the experience of domestic science. However, the name of this distinguished scholar and public figure was undeservedly forgotten in Soviet period. Although more than two hundred years ago, A.I. Yakobii outlined the great prospects of hygiene and did important contribution that to turn it into a social institution.

Heyday of Professor A. Yakobii activity occurs at Kharkov University, where he has come as a famous scientist already. At a meeting of the Medical Faculty of Kharkov University on February, the 17-th, 1872, the question of inviting A. Yakobii to the department of hygiene was solving, Professor A. Pitra said that A. Yakobii was «among the best forces of Kazan University and was known for his scientific works». The department of hygiene was organized in Kharkov before it was listed by departments campus charter; Department of Hygiene joined the list of the Charter only in 1884

So, Kharkov University professor A. Yakobii played an important role in the formation and development of sanitary science on the field of Sloboda Ukraine. The major components of intellectual portrait of A. Yakobii were: professionalism, humanism, active lifestyle, humanity. The scientific achievements of scientists and practical activities serve as an important moral, ethical, socio-cultural dimensions of the second era of «intellectual revolution» mid – late nineteenth century.

Keywords: hygienic science, Kharkov University, hygienists, Department of Hygiene, research, intellectual portrait.

До редакції надійшла 30.09. 2014.

УДК 631.615:001(477.41)

© Катерина Чередник
(Київ)

РОЗГОРТАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАНФИЛЬСЬКОГО БОЛОТНОГО ОПОРНОГО ПУНКТУ ЗА НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ ЙОГО ДИРЕКТОРА МИКОЛИ НИЧИПОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА У 1930-Х РР.

Аналізуються часи становлення (1930-ті рр.) Панфільського болотного опорного пункту (в подальшому – станції) як повноцінної наукової установи, застосовані методи досліджень, відпрацьовані прийоми якої виявилися настільки життєздатними, що основні положення та рекомендації витримали випробування часом та стали класичними для землеробства на болотних ґрунтах України. А молодий її керманіч М.Н. Шевченко своїми науковими працями, багато з яких мали свій початок в цій дослідній установі по праву увійшов до плеяди аграрної еліти України.

Ключові слова: сільськогосподарська дослідна установа, польовий дослід, сільськогосподарське освоєння болотних ґрунтів, Україна, Микола Ничипорович Шевченко.

У 2015 р. Панфільська дослідна станція ННЦ «Інституту землеробства НААН» відзначатиме 100-річний ювілей, точніше історичний момент заснування її попередниці – Підставської болотної дослідної станції, відкритої в 1915 р. за ініціативи тодішнього Полтавського губернського земства в с. Підставки, яке розташоване в нижній частині заплави р. Супій. Доречно добрим словом згадати і її колишнього директора та наукового керівника Миколу Ничипоровича Шевченка (1909–1995 рр.), який у скрутні 1930-ті рр. не побоявся очолити цей осередок та проаналізувати науково-дослідну роботу під його керівництвом. За час його діяльності в установі, а саме в 1936 р., її було перетворено в Панфіло-Яготинський болотний опорний пункт у с. Панфили Переяславського (нині – Яготинського) району Київської області. Можемо по праву стверджувати історичну роль молодого керівника в становленні Панфільської

болотної дослідної станції як повноцінної наукової установи з ретельно відпрацьованими науковими прийомами і методикою досліджень.

З конкретними етапами наукових пошуків, розгорнутих на Панфільській дослідній установі у 1930-х рр. можна ознайомитися з написаних М.Н. Шевченком таких робіт «К истории Панфильской опытной станции по освоению болот», «Краткого отчета по научно-исследовательской работе Панфильского и Подставского болотных опорных пунктов» (1936 р.), «Отчета о научно-исследовательской работе произведенной Панфильским болотным опорным пунктом Украинского научно-исследовательского института гидротехники и мелиорации в 1937 году» (оригінальні рукописи зберігаються в архівному фонді Панфільської дослідної станції ННЦ «Інституту землеробства НААН»). Історико-науковий аналіз цих праць і подальших звітів установи, засвідчує,

що запорукою високих урожаїв на ґрунтах діяльності науково-дослідної установи стали не тільки природно-кліматичні умови, а й вірно визначені, розроблені на чолі з М. Н. Шевченком та успішно проведені за науковими методиками схеми польових дослідів, бо як відомо найголовніший метод сільськогосподарської дослідної справи – це польовий дослід.

Так за матеріалами звіту за 1936 р. відзначалися як «коლოსальні» досягнуті результати в напрямі організації колгоспів з освоєння болотних ґрунтів р. Супрій, а також розгортання науково-дослідної роботи в колгоспних хатах-лабораторіях з урахуванням рекомендацій дослідної установи. На противагу позиції іноземних фахівців про те, що торф'яні ґрунти непридатні для вирощування цукрових буряків, М.Н. Шевченко, йдучи шляхом свого вчителя М.О. Тюленєва [1; 2; 3], у якого навіть докторська дисертація (1940 р.) була присвячена вирощуванню цукрових буряків на осушених торф'яних ґрунтах УРСР [4] наводить практичні здобутки за своїми науковими розробками з агротехніки і розрахунків норм і доз внесення різних елементів живлення рослин. Так було отримано дійсно рекордні врожаї. Наприклад, ланкова колгоспу імені Кірова, Гельмязівського району Лукія Придворна отримала 616 ц цукрового буряку з 1 га на

болотних ґрунтах; ланкова колгоспу «Паризька комуна» того ж району Марія Бутекло – 475 ц; Анастасія Романенко – 450 ц. І з інших культур також представлено належні результати: ланкова колгоспу імені Шевченка Золотоніського району Поступак отримала 96 ц махорки з 1 га; бригадир колгоспу імені Ілліча Золотоніського району Скорик і ланкова колгоспу імені Шевченка Чмир отримала по 160 ц соломки італійської коноплі з 1 га. У звіті детально описано науково-дослідну роботу з вивчення польовим методом з фенологічними спостереженнями, вимірами рівня ґрунтових вод і температури культури цукрового буряку, картоплі, конопель, олійних і ефірних рослин. Усі необхідні науково-теоретичні та прикладні засади для досягнення таких результатів узагальнено у розроблених схемах, яких дотримувалися при проведенні дослідних робіт. Їх перелік подано нами відповідно у табл. 1; 2 (складено за даними «Краткого отчета по научно-исследовательской работе Панфильского и Подставского болотных опорных пунктов»).

Як бачимо найвища врожайність досліду за схемою 2, а саме – 695 ц/га, із виходом цукру з цього врожаю – 119 ц/га.

Конкретний опис дослідів за розробленими точними схемами та їх результати відображено у звіті (1936 р.) [5].

Таблиця 1

Перелік схем дослідів на Панфильському опорному пункті послужливого 1936 р.

№ схеми	Назва схеми дослідів	Найбільший урожай цукру	Найбільший урожай буряків
з цукровим буряком			
1	Вплив глибини оранки на урожай цукрового буряку	67,19 ц/га	419,5 ц/га
2	Отримання максимального урожаю цукрового буряку (за 725 ц коренів з 1 га)	119 ц/га	695 ц/га
3	Вивчення доз калійних добрив під цукровий буряк	56,86 ц/га	364 ц/га
4	Вивчення термінів посіву цукрового буряка. Ділянка слабо осушена, глибина торфу – 1 м	64,8 ц/га	381,2 ц/га
5	Вивчення кількості міжрядкової обробки цукрового буряку	62,78 ц/га	394,2 ц/га
6	Вплив глибини закладки насіння на врожай і форму цукрового буряку		323,4 ц/га
7	Вплив часу проривання на урожай цукрового буряку		298, 8ц/га
8	Вплив яровизації насіння цукрового буряку на урожай коренів і цукристість	58,7 ц/га	369,6 ц/га
9	Вплив мікрокліматів на урожай цукрового буряку і підвищення% цукру	61,21 ц/га	371 ц/га
...			
19	Вплив коткування болотним котком торф'яних ґрунтів під цукровий буряк		377 ц/га
20	Вплив кількості просапунань на врожай цукрового буряку		399,2 ц/га
21	Встановлення термінів підживлення під цукровий буряк		404,6 ц/га
22	Вивчення площ живлення під цукровий буряк		265,6 ц/га

**Перелік схем дослідів з іншими культурами
на Панфільському опорному пункті послужливого 1936 р.**

№ схеми	Назва схеми дослідів	Найбільший урожай
10	Вплив розміру посадкових бульб картоплі на врожай	242,8 ц/га
11	Вивчення наслідків добрив, які вміщують мідь (колчедан недогарку) на врожай картоплі	168 ц/га
12	Вивчення наслідків колчедан недогарку під олійні (гірчиця)	6,46 ц/га
13	Сортовипробування картоплі	230,8 ц/га
14	Вплив мікроелементів на підвищення якості волокна «Італійських конопель»	69,0 ц/га
15	Вплив термінів оранки цілинного болота на олійні культури	14, 2 ц/га
23	Вивчення площі живлення напівцукрового буряка	410, 8 ц/га
24	Вивчення площі живлення м'яти	22,96 ц/га
25	Сортовипробування конопель	21,96 ц/га

У звіті, датованому наступним роком [6], (14 глав) опис території та природно-кліматичних умов опорного пункту подано точно та деталізовано. Проаналізуємо широкий спектр науково-дослідних робіт, зокрема:

– з культурою цукрового буряка: вивчення впливу співвідношення компонентів мінеральних та мікродобрив на врожай та якість, впливу способів пошарового внесення добрив, впливу глибини оранки під цукровий буряк, сортовипробування культури цукрового буряку, вплив строків посіву на його врожай, вивчення впливу рівня ґрунтових вод також на врожай та якість, вивчення норм осушування для цукрового буряку, вивчення впливу вологості ґрунту на врожай та якість, вивчення комплексу заходів для отримання планового врожаю, вивчення впливу попередників на врожай;

– також з ячменем: вивчення впливу мікродобрив на врожай;

– з картоплею: сортовипробування;

– попередні випробування різних культур (23 культури); аналіз метеорологічних даних.

Зі звіту видно, що Панфільський болотний пункт дійсно знаходився на території тогочасного Переяславського р-ну (нині Яготинський) Київської обл., географічне положення: 50°12'55" північної широти і 1°25'40" східної довготи. До ближньої залізничної станції Яготин 4 км. Болото р. Супій загальною площею 13000 га. За ботанічним складом торф'яні поклади різноманітні. Верхній шар торфу – осоково-глиняний з 50–87% моху і 10–45% осоки. М.Н. Шевченко подає аналіз ботанічного складу торф'яних відкладів, які доходили на той час понад 3 м! Реакція торфу – лужна. Детально описана осушувальна система застосована на болоті, гідротехнічні

осушувальні засоби: магістральні дренажні канали і стрілки 1-го порядку, які впадають у них. Вода з берега р. Супій перекрита нагornoю канавою. При загальній площі пункту в 140 га детальна осушувальна сітка до весни 1937 р. була на площі біля 10 га. Осушення даної ділянки здійснено фашинним і жердяним дренажем при глибині закладання дрен 1 м і відстані між дренами 20 м. Станом на 1937 р. додатково осушено ще 14 га болота: 0,5 га – відкритими канавами, 1 га – жердяним дренажем, все інше – кротовим дренажем при середній глибині дрен в 1 м і відстані між дренами 20, 30 і 60 м. У 1937 р. при недостатньому фінансуванні не вдалося широко розгорнути всі необхідні осушувальні роботи.

Наукових співробітників на станції на той час налічувалося 10 осіб (табл. 3).

Ґрунт для сільськогосподарських робіт підготовлений з осені на більшості площі плугами на кінній тягловій силі. Оранка на глибину 18–20 см, якість якої оцінювалася не зовсім задовільною. Навесні орали також кінною тягою фрезою «Сіменс-Шуккерт» в 1–2 сліди на глибину 20 см. Частина робіт здійснювалася навесні плугом на кінній тязі з подальшою обробкою культиватором Ганкмо. Добрива вносилися K₂O у вигляді 60,6% хлористого калію, P₂O₅ у вигляді 17,9% суперфосфату і 34,41% аміачної селітри.

Порівняно з попереднім роком, досліді проводилися з більшим асортиментом різних культур, але цукровий буряк був пріоритетною культурою. Нами складена таблиця назв схем дослідів, проведених у 1937 р. У звіті подано також різносторонній їхній аналіз: опис оранки, культивування, коткування, внесення добрив, способів посіву, дані морфологічного, хімічного аналізу рослин тощо.

Науковий потенціал Панфільського болотного опорного пункту, 1937 р.

№ п/п	Прізвище, І. П.	Посада
1	Паляничко С. О.	Науковий керівник
2	Тюленев М. О.	Темовод
3	Сергієвський М. К.	Спеціаліст агрометеліоратор
4	Шевченко М. Н.	Директор пункту
5	Тимошенко М. І.	Інженер гідротехнік
6	Поляков К. І.	Аспірант-культуртехнік
7	Гордієнко П. Ф.	Старший агрохімік
8	Кордюк Н. С.	Агрохімік-аналітик
9	Шевченко І. Є.	Агрохімік-лаборант
10	Паляничко А. І.	Метеоспостережник-вodomірник

Перелік схем дослідів на Панфільському опорному пункті у 1937 р.

№ схеми	Назва схеми дослідів	Найбільший урожай цукру	Найбільший урожай буряків
з цукровим буряком			
1	Вивчення впливу співвідношення компонентів мінеральних добрив на врожай і якість цукрового буряку	68,37 ц/га	347, 3 ц/га
2	Вивчення впливу мікродобрив на врожай та якість цукрового буряку	77,30 ц/га	426, 5 ц/га
3	Вивчення впливу способів поширеного внесення добрив під цукровий буряк	35,81 ц/га	248,7 ц/га
4	Вивчення впливу глибини оранки під цукровий буряк		
ділянка 1 – глибина оранки 30 см	33,02 ц/га	226,0 ц/га
ділянка 2 – глибина оранки 25 см	29,66 ц/га	212,4 ц/га
ділянка 3 – глибина оранки 20 см	32,52 ц/га	223,8 ц/га
5	Сортовипробування цукрового буряку	60,64 ц/га	375,4 ц/га
6	Вплив термінів посіву на врожай цукрового буряку		
ділянка 1 – посів 28 квітня	50,12 ц/га	367,7 ц/га
ділянка 2 – посів 8 травня	44,71 ц/га	314,4 ц/га
ділянка 3 – посів 18 травня (виключено з дослідів)		
7	Вивчення впливу рівня ґрунтових вод на урожай і якість цукрового буряку		
	відстань від каналу в м – 5	76,19 ц/га	454,3 ц/га
	відстань від каналу в м – 15	74,97 ц/га	441,1 ц/га
	відстань від каналу в м – 25	72,36 ц/га	438,3 ц/га
	відстань від каналу в м – 35	65,81 ц/га	429,3 ц/га
	відстань від каналу в м – 45	54,95 ц/га	427,3 ц/га
8	Вивчення норм осушування для цукрового буряку		
	Рівень ґрунтових вод – 98	52,03 ц/га	403 ц/га
	Рівень ґрунтових вод – 118	47,68 ц/га	368 ц/га
	Рівень ґрунтових вод – 138	46,19 ц/га	298 ц/га
	Рівень ґрунтових вод – 158	30,63 ц/га	201 ц/га
9	Вивчення впливу вологості ґрунту на врожай і якість цукрового буряку		
	Вологість ґрунту – 30%	38,63 ц/га	254 ц/га
	Вологість ґрунту – 40%	36,75 ц/га	255 ц/га

	Вологість ґрунту – 50%	36,93 ц/га	268 ц/га
	Вологість ґрунту – 60%	33,74 ц/га	280 ц/га
	Вологість ґрунту – 70%	30,07 ц/га	264 ц/га
	Вологість ґрунту – 80%	28,03 ц/га	262 ц/га
10	Вивчення комплексу заходів для отримання планового врожаю цукрового буряку	85,16 ц/га	744,9 ц/га
11	Вивчення впливу попередників на врожай цукрового буряку (Вико-овес, Овес чорний Писарева, Горчиця Сарептская, Картопля, Цукровий буряк)		
	з ячменем	урожай соломи і полови	найбільший урожай зерна
12	Вивчення впливу мікродобрив на врожай ячменю		
	Мікроелементи – CuSO ₄ · 5H ₂ O 25 кг/га	38,35 ц/га	23,93 ц/га
	Колчеданний огарок 300 кг/га	40,60 ц/га	23,05 ц/га
	H ₃ BO ₃ 2 кг/га	27,07 ц/га	7,23 ц/га
	MnSO ₄ 20 г/га	28,74 ц/га	7,59 ц/га
	CuSO ₄ + H ₃ BO ₃	39,65 ц/га	23,05 ц/га
	з картоплею	урожай крохмалю	урожай бульб
13	Сортівипробування картоплі		
	Американка	24,36 ц/га	170 ц/га
	Епікур	13,10 ц/га	94,3 ц/га
	Майнкроп	36,88 ц/га	225,1 ц/га
	Смисловський	37,86 ц/га	239,9 ц/га
	Юбель	35,48 ц/га	244,7 ц/га
	Деодора	41,25 ц/га	217,2 ц/га
	Піролла	37,32 ц/га	239,6 ц/га
	Рейган	51,02 ц/га	311,6 ц/га
	Вольтман	42,15 ц/га	217,6 ц/га
	з різними культурами		
14	Попереднє випробування різних культур		

Вміст цукру в буряках визначався поляриметром Vambergwerk з 400 міліметровою трубкою. У результаті досліджень за першою схемою виявлено найбільшу ефективну дію фосфорних добрив на підвищення врожаю як маси коренів так і вмісту цукру, при чому ефективність добрив при більших дозах внесеного фосфору слабша, ніж при менших. Аналогічний стан і з азотними добривами. Але азотні добрива виявилися слабшими за фосфорні. Внесення одного азоту без фосфору та калію знизило урожай коренів, але деякий приріст цукру зафіксовано порівняно з контрольними ділянками. Найбільш ефективним визначено спосіб невеликих доз азотних добрив по калійно-фосфатному фоні. Позитивний вплив калійних добрив спостерігався в кінці вегетаційного періоду. А цукровий буряк, підживлений фосфором, отримав найбільший розвиток у середині вегетаційного періоду. Мають

практичну актуальність результати проведених досліджень. Наведемо деякі висновки за виконаними схемами.

За схемою 1: на торфових ґрунтах масиву р. Супій під цукровий буряк необхідно вносити у першу чергу фосфорні добрива: з розрахунку на запланований врожай 450–500 ц/га буряку фосфору – 60 кг P₂O₅ на 1 га; невелика кількість калійних добрив – до 90 кг; азотних добрив першого року культури – 30 кг. На давніх ділянках, де процеси нітрифікації інтенсивніші необхідність внесення азотних добрив не актуальна. Також ділянки далекого болота, на яких процеси розкладу, мінералізації торфу відбувалися поступово під впливом покращеної аерації внесення добрив було не потрібно. Це ділянки, на які тривалий час впливала осушувальна сітка (магістральний канал або старе русло річки, стрілки). Чим довше здійснювалися осушувальні роботи, тим менша потреба у внесенні азотних добрив. На

ділянках болота недосушених азотні добрива повинні надавати помітний вплив [6, с. 10].

За схемою 2. Рекомендувалися мідні добрива вносити під цукровий буряк для підвищення врожаю коренів та підвищення вмісту цукру. Можна висівати буряк на удобренні міддю (особливо колчеданний огарок) ділянки у попередні декілька років. Також як найдешевше мідне добриво вносити й під зернові, і в майбутньому використовувати ці ж землі для вирощування цукрового буряку.

За схемою 3. Як бачимо зі схеми 4 дослід не дав помітних результатів (врожайність коренеплодів і вміст цукру низькі).

За схемою 4. У цьому досліді, як і в попередньому, негативно вплинули: наявність на ділянці численних скупчень закисного заліза, а також підхід рівня ґрунтових вод із магістрального каналу внаслідок великого пуску води з Яготинського ставка в магістральний канал, що спричинило наповнення магістрального каналу до краю. Досліди 3, 4 потребували повторів у наступних роках.

За схемою 5. Урожай зібрали задовільний для першого року використання ділянки. Найбільший врожай буряку марки № 72 Іванівської селекційної станції і № 1611 – Верхнячської селекційної станції, близько до них № 79 Іванівської селекційної станції. Найбільша цукристість – ВМК-1, № 1609, № 1611 Верхнячської станції. По врожайності цукру перше місце № 1611, близько до нього ВМК-1. У другу групу входять № 1403, № 79, № 1404. Дослід потребував повтору.

За схемою 7. Урожайність як коренів, ботвиння, так і цукру помітно знижується по мірі віддалення від осушувальної системи. Це свідчення впливу різних рівнів ґрунтових вод на ділянках різної вологості ґрунту. При надмірному зволоженні погіршується аерація, процеси нітрифікації, дихання рослин тощо, що відображається на розвитку рослин. Коефіцієнт фільтрації був доволі високим, що свідчило про можливість дотримання значних відстаней між осушувачами. Влаштування густої сітки осушувачів не потрібно. Дослід для закріплення потребував повторів.

За схемою 14. З метою відбору для вирощування випробовувалися 23 культури: горох, вико-овес, овес чорний, ячмінь, гречка, просо, соняшник, гірчиця, кольза (ярий рапс), рижій, квасоля, буряк напівцукровий, столовий, морква столова, кормова, огірки, кабачки грецькі, редька рожева, кавуни, капуста рання, пізня, помідори, коноплі. Хороший врожай кормового і

столового буряку; помірний – редька, капуста; постраждали від приморозків кабачки та помідори, огірки, кавуни; задовільний – олійні; низький – кольза, соняшник; гірчиця – малий врожай (зазвичай гірчиця на болоті дає великий врожай); гарний врожай вівса чорного; помірно – коноплі японські. Несприятливі погодні умови стали причиною погіршення врожайності. Дослід потребував повторів.

Як бачимо для закріплення досягнутих результатів потрібні були повторні досліді, що й здійснювалося у подальшому. Виробництву таким чином пропонувалися тільки чітко вивірені результати і рекомендації.

Маючи такий нелегкий досвід дослідника болотних ґрунтів, вирощування на них високих урожаїв сільськогосподарських культур і усвідомлюючи вірність обраного шляху, в 1938 р. М.Н. Шевченко вступає на стаціонар до аспірантури Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва. Після написання роботи та успішного захисту 4 червня 1941 р. рішенням Спеціалізованої ради цього вузу йому присуджено науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук за спеціальністю «рослинництво». Перед М.Н. Шевченком відкривався омріяний шлях серйозної науково-дослідної роботи. Але на заваді стала війна. І його за наказом призначають головним агрономом Управління таборами МВС СРСР в далекій Саратовській області. І як же треба любити свою рідну землю, дійсно бути відданим науці до останку, щоб незважаючи на різні перипетії долі, знову і знову повертатися до суто науково-дослідної роботи в галузі землеробства, як і робив усе своє подальше життя М. Н. Шевченко.

Отже, сьогодні справа використання болотних земель залишається складною, адже потребує сучасної спеціалізованої техніки та побудови системи осушення. Можна уявити всю тяжкість тих робіт перших десятиліть радянської влади при повсякчасній матеріальній скруті. Але, не дивлячись на це, були вчені, які не побоялися цій справі присвятити себе без останку. При цьому вони виробили такі прийоми і рекомендації, які актуальні й використовуються донині.

Основними напрямками досліджень станції були розробки науково-обґрунтованої структури посівних площ, сівозмін систем удобрення, засобів обробітку ґрунту, захисту рослин від бур'янів, шкідників, хвороб тощо. Також слід відмітити плідні результати відпрацювання методів і способів підвищення

ефективності відкритої осушувальної мережі і різних видів дренажу.

Вірність наукових підходів, відпрацьованих Панфільською болотною дослідною станцією неодноразово підтверджувало життя. Цінні результати цих досліджень широко впроваджувалися в практику, наприклад, у проектуванні багатьох осушувальних мереж Лісостепу України, а саме в заплавах річок – Ірпінь, Трубіж, Недра, Карань.

Микола Ничипорович Шевченко стоїть в авангарді землеробської науки про освоєння та сільськогосподарське використання болотних ґрунтів разом із визначними вченими, які в різні роки працювали в дослідній установі, а саме: М.О. Тюленев (1889–1969 рр.), А.М. Янголь (1903–1983 рр.), А.К. Безкровний (1919 р.н.), І.Т. Слюсар (1939 р.н.).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Член-кореспондент АН УРСР Тюленев Микола Олександрович (1889–1969): біобібліогр. покажч. наук. праць за 1911–1964 роки / УААН, ДНСГБ, Ін-т гідротехніки і меліорації; уклад. В.А. Вергунов, О.В. Бачкала, А.С. Загайчук, І.І. Калантиренко; наук. ред. В.А. Вергунов. – К., 2004. – 60 с. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України»; кн. 9).
2. Тюленев Н. Культура сахарной свеклы на торфяных почвах УССР / Н. Тюленев, С. Паляничко // Свекловичное полеводство. – 1936. – № 6. – С. 65–72.
3. Тюленев Н.А. Возделывания сахарной свеклы на торфяных почвах Украины: отчет по теме за 1938 г. [Рукопись] / Н.А. Тюленев; НКЗС УССР, Укр. НИИ гидротехники и мелиорации. – К., 1938. – 393 с.
4. Тюленев Н.А. Возделывание сахарной свеклы на осушенных торфяных почвах УССР: дис. на соиск. учен. степени д-ра с.-х. наук / Н. А. Тюленев; Московский гидромелиоративный ин-т им. В.Р. Вильямса. – М., 1940.
5. Шевченко Н. Н. Краткий отчет по научно-исследовательской работе Панфільского и Подставского болотных опорных пунктов УкрНИИГиМ за 1936 год / Н.Н. Шевченко // Шевченко Микола Ничипорович (1909–1995): біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1938–1998 рр. / УААН, ДНСГБ, Ін-т гідротехніки і меліорації УААН; уклад.: В.А. Вергунов, О.В. Бачкала; наук. ред.: В.А. Вергунов. – К., 2005. – С. 44–71; порт. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України»; кн. 11).
6. О научно-исследовательской работе, произведенной Панфільским болотным опорным пунктом в 1937 году: науч. отчет [Рукопись] / Панфільское опытное поле; [сост.] М.Н. Шевченко. – [Панфилы, 1937]. – 52 с.

© *Екатерина Чередник*
(Киев)

РАЗВЕРТЫВАНИЕ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАНФИЛЬСКОГО БОЛОТНОГО ОПОРНОГО ПУНКТА ЗА НАУЧНЫМИ ПРОГРАММАМИ ЕГО ДИРЕКТОРА НИКОЛАЯ НИКИФОРОВИЧА ШЕВЧЕНКО В 1930-Х ГГ.

Анализируются времена становления (1930-е гг.) Панфільского болотного опорного пункта (в дальнейшем – станции) как полноценного научного учреждения, примененные методы исследований, отработанные приемы которого оказались настолько жизнеспособными, что основные положения и рекомендации выдержали испытание временем и стали классическими для земледелия на болотных почвах Украины. А молодой его руководитель М.Н. Шевченко своими научными трудами, многие из которых имели свое начало в этом исследовательском учреждении, по праву вошел в плеяду аграрной элиты Украины.

Ключевые слова: сельскохозяйственное опытное учреждения, полевой опыт, сельскохозяйственное освоение болотных почв, Украина, Николай Никифорович Шевченко.

© *Catherine Cherednyk*
(Kyiv)

DEPLOYMENT OF RESEARCH ACTIVITIES PANFYLY WETLAND STRONGHOLD SCIENTIFIC PROGRAMS FOR ITS DIRECTOR NICHOLAS NYCHYPOROVYCH SHEVCHENKO IN 1930

Background of becoming Panfyly Experimental Station is observed. Scientists' works on this subject that initiated and made a significant basis for the deployment of full scientific activity are analyzed. Establishment of the institution has become an important government decisions. Historically decisive role of the third of its director – M.N. Shevchenko is proved. Significant achievements of the institution under the leadership of the scientist, started in 1930 and became a classic for agriculture in the fertile peaty soils, are shown.

Despite the periods of financial difficulty, technical expenses, technological and methodological problems in agricultural uses of marshy soils, M.N. Shevchenko (on the achievements of predecessors and thanks to his own organizational skills and profound professional knowledge) could overcome major obstacles and organize activities of the institution as a scientific cell, its achievements have become classics for farming in the fertile wetlands. These results have been widely implemented in scientific practice, and copper micronutrient fertilizers are mandatory component of plants power supply of on this type of Ukrainian soils. Subsequently, the study was expanded by other trace elements: zinc, boron, molybdenum. M.N. Shevchenko substantiated norms and doses of these microelements, found their interactions with mineral fertilizers, physiological importance as catalysts that accelerate biochemical and physiological processes.

The analysis of patterns of experiments that were developed by Mykola N. Shevchenko in 1930 are observed. As a result of careful observance of techniques during re-consolidation of received data, verified scientific advice were given to agriculture in marsh soils of Ukraine.

Main lines of investigations of the station are the development of scientific and reasonable structure of sown areas, crop rotation, fertilizing systems, means of cultivation and plant protection from weeds, pests, diseases and etc. It should also be noted effective results of working methods and ways of improving the efficiency of open drainage network and various types of drainage.

The correctness of the scientific approaches, worked by Panfily Marsh Research Station, repeatedly the life confirmed. Valuable results of these investigations are widely implemented in practice, for example in the design of many drainage networks of Forest Steppe of Ukraine, namely in the floodplains – Irpin, Trubizh, Nedra, Karan.

Mykola N. Shevchenko is a leader in agricultural science of mastering and agricultural use of marsh soils with outstanding scientists who worked in research institution in different periods, namely: M. Tyulenyev (1889–1969), A. Yangol (1903–1983), A. Beskrovny (born in 1919), I. Slyusar (born in 1939).

Keywords: Panfily Experimental Station, Mykola Nychporovych Shevchenko, agricultural use of wetlands, history, agricultural science.

До редакції надійшла 14.10.2014.

УДК 63.001.5(477)(«1939–1945»)

© Олена Корзун
(Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ЕВАКУАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ ТА ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ В ЦИХ УМОВАХ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В роботі досліджуються особливості евакуації сільськогосподарських науково-дослідних установ та їх діяльність в цих умовах в роки Другої світової війни, зокрема труднощі з переміщенням та збереженням експериментальної бази, племінної худоби. Досліджено, що евакуаційна кампанія щодо вказаних установ організованістю, узгодженістю дій, пріоритетним фінансуванням не відзначалась. Вся відповідальність по переміщенню та налагодженню роботи на місцях покладалась на керівників цих закладів та їх організаторські здібності. Доведено, що результати евакуації науково-дослідних установ у певній мірі можна назвати суперечливими. Неоднозначна і доля установ, які не встигли евакуюватись.

Ключові слова: евакуація, Друга світова війна, науково-дослідні установи, сільськогосподарська дослідна справа, аграрний сектор.

Українські землі посідали важливе місце в геостратегічних розрахунках радянської і німецької тоталітарних систем, їх диктаторів Й. Сталіна й А. Гітлера. Сама залежність воюючих сторін від українських промислових, сільськогосподарських, людських ресурсів зумовила вкрай безкомпромісний, жорсткий характер бойових дій на території УРСР.

Війна гостро поставила питання про найповніше використання всіх сільськогосподарсь-

ких ресурсів для забезпечення потреб країни і фронту продовольством, промисловість технічною сировиною. Реалізація завдань щодо максимальної мобілізації сільськогосподарських ресурсів УРСР проходила в надзвичайно складних умовах. В армію було призвано багато спеціалістів сільського господарства. На фронт відправлено значну кількість сільськогосподарської техніки і тяглової сили. Стратегічно важливою складовою галузі в